

Apothekers in de Lage Landen, geboekstaafd in de archieven van de Hertogen van Bourgogne.

Nanno Bolt

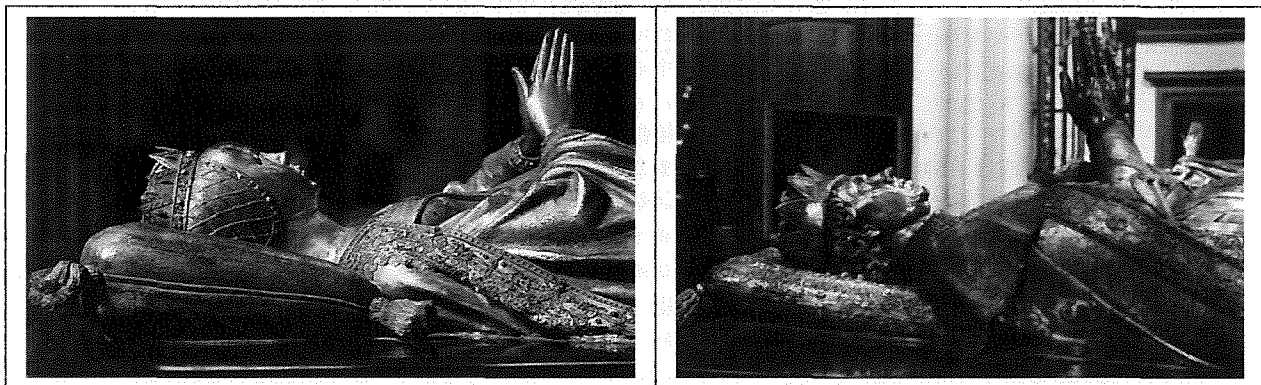
De Hertogen van Bourgogne

In de archieven van de hertogen van Bourgondië zijn de namen van een vijftiental tot nu toe nog onbekende apothekers uit de Lage Landen aangetroffen uit de periode 1374-1482. Dit tijdvak valt samen met de regeerperioden van:

- Filips de Stoute 1363-1404
- Jan zonder Vrees 1404-1419
- Filips de Goede 1419-1467
- Karel de Stoute 1467-1477
- Maria van Bourgondië 1477-1482

Ten tijde van Filips de Stoute en Jan zonder Vrees waren de hertog en zijn Raad ambulante. Rijsel vormde de hoofdstad voor het politieke, gerechtelijke en financiële macht, maar alleen voor Vlaanderen, Artesië, Antwerpen en Mechelen. Dijon speelde dezelfde rol voor de twee Bourgondië's en Brabant en Holland hadden hun eigen instellingen. Tijdens het bewind van Filips de Goede wordt Brussel de residentiestad, maar blijft ook hij reizen tussen Rijsel, Atrecht, Brugge, Brussel en Dijon.¹ Karel de Stoute vestigde op zijn beurt in 1473 het Parlement en de Rekenkamer in Mechelen, dat een aparte kleine heerlijkheid vormde en ontweek zo doende de rivaliteit tussen de grote gewesten.

Met de hertog en zijn Raad reisde vaak een complete hofhouding mee met kamerheren, hofmeesters, schenkers, broodmeesters, voorsnijders, spijsmeesters, stalmeesters, wapenkoningen en wapenknechten, raadsheren, rentmeesters, kapellanen en biechtvaders, lijfwachten en lijfbedienden en een medische staf met een geneesheer, chirurgijn, barbier, apotheker en specerijmeester. Naast permanente contracten waren er ook veel parttime contracten voor 3 of 6 maanden met name bij de kamerheren en de medische staf.² Het aantal personen aan het hof van Filips de Goede liep op van ruim 200 in 1426 tot meer dan 600 bij zijn dood in 1467.

De praalgraven van Maria van Bourgondië en Karel de Stoute in de Onze-Lieve-Vrouwe kerk in Brugge illustreren de verbondenheid van het Bourgondisch hof met de Vlaamse steden

De rol van de apotheker

De positie van de kruidenier-apotheker aan het hof van Bourgondië was speciaal. Om goed op de hoogte te kunnen blijven van de laatste ontwikkelingen in medische zorg en medicijnbereiding, om te weten waar de beste kwaliteit aan kruiden en simplica verkocht werd, was het noodzakelijk dat de apotheker een eigen apotheek hield. De meeste hof-apothekers en specerijmeesters kregen een tijdelijke aanstelling, vaak bij toerbeurt van 3 maanden per jaar, zodat zij regelmatig ervaring in hun dagelijkse praktijk bleven opdoen. Alleen de hoofdapotheeker van het Bourgondisch hof was in permanente dienst. De hertogin hield meestal een eigen medische staf aan.

In het hertogelijk paleis van Dijon had de hof-apotheker omstreeks 1390 de beschikking over een eigen ruimte (*la chambre à la apothecaire*), waar kruiden en geneesmiddelen voor het dagelijks gebruik werden opgeslagen en waar hij medicijnen kon bereiden onder toezicht van de geneesheer en chirurgijn, maar ook gekonfijte waren, kruidenwijn etc. Ook elders beschikte de hof-apotheker over een eigen ruimte: voor de reparatie van het dak van de apothekersruimte in het hertogelijk kasteel van Rouvre (Côte-d'Or) - dat in 1636 werd verwoest - komen we in 1446 een rekening tegen.³ In de hertogelijke residentie te Brugge was in 1376 geen plaats voor een eigen apotheek- en specerijen-kamer, waarop de toenmalige hof-apotheker, Guillaume de Monthaut, een daartoe geschikte ruimte huurde.⁴

In de steden waar de hertog tijdens zijn veelvuldige reizen verbleef, kocht de hof-apotheker of diens assistent de benodigde geneesmiddelen en basisproducten bij de lokale apothekers en kruideniers in. Elke uitgave werd zorgvuldig vastgelegd en in een aantal gevallen met verwijzing naar de verkoper.

De hertogelijke archieven

De rekeningoverzichten tijdens het begin van de regeerperiode van Philips de Stoute –van 1363 tot 1387 – zijn bewaard gebleven in de *Archives Départementales de la Côte d'Or* te Dijon. In 1387 werd een geïntegreerde boekhouding opgezet van alle uitgaven en inkomsten die tot aan de dood van Maria van Bourgondië in 1482 gefunctioneerd heeft en nu bewaard wordt in de *Archives Départementales du Nord* (ADN) te Rijsel en in de *Archives Départementales de la Côte d'Or* (ADCO). Daarnaast zijn ook aanwijzingen van apothekers in de Lage Landen aangetroffen in de *Archives Municipales de Dijon* (AMD). Transcripties van delen van deze archieven zijn gepubliceerd door o.a. Auguste Baudot³ in 1905 en Laurie Baveye-Koudrat in 2015.⁴

Bekende en onbekende apothekers in de Lage landen

Antwerpen. Apotheker Jean van der Elst. 1478-1481

In de archieven van Rijsel (ADN, B 2124) wordt de apotheker Jean van der Elst vermeld die vanaf 14 januari 1478 vanuit zijn winkel in Antwerpen specerijen en kruiden leverde aan Maximiliaan van Habsburg en op 28 januari 1481 betaald werd. Over deze apotheker was tot nu toe niets bekend.⁵

Brussel. Jean Pise (Jehan Pin) in 1404, Aubertijn de speciër in 1410, Aubertijn Frenier in 1443 en 1451, Jean Aubertin 1450, Claiz de Batembourg in 1410.

In de departementale archieven van de Côte d'Or wordt de kruidenier Jean Pise vermeld, gevestigd te Brussel. Hij levert in april 1404 aan Barthélémy Le Jay - de hof-apotheker van de graaf van Nevers - producten voor de balseming van Filips de Stoute. (ADCO, B 1538). A. Guislain noemt in het Bulletin van de Kring uit 1963 de Brusselse kruidenhandelaar Jehan Pin die in 1404 de ingrediënten voor de balseming levert: het gaat hier hoogstwaarschijnlijk

over dezelfde persoon, waarbij Pin en Pise bij de transcriptie verschillend zijn geïnterpreteerd.

In de "*comptes du maître de la Chambre aux deniers*" te Dijon (AMD, A 12) wordt de speciër Aubertin in Brussel genoemd voor de levering van apothekerswaren in 1410 aan het hertogelijk hof. In het Bulletin van de Kring van 1995 noemt Christian De Backer⁶ Abertijn de speciër die omstreeks 1393 werkzaam was en vond in een andere bron uit 1400 de naam Abertijn apothecarijs. Hij vermoedt dat deze Abertijn de vader is van de apotheker-burgemeester Aubertin Frenier. Onze kruidenier Aubertin die in 1410 aan het hof leverde zou dan dezelfde vaderpersoon kunnen zijn.

De "apotecarijs" Aubertijn Frenier was in Brussel actief van 1421 tot 1459, overleed voor 1469 en wordt in 1459 als burgemeester van Brussel genoemd.⁶ Ook in de archieven van Rijsel komen we Aubertin Frenier tegen als leverancier van gedroogde waren aan de geneesheer van Filips de Goede in 1443 en van apothekerswaren aan de apotheker van de hertog in 1451. (ADN, B 1978). En in dezelfde archieven wordt Jean Aubertin vermeld voor de bereiding en levering van geneesmiddelen aan de zieke hertog in maart 1450 te Brussel. (ADN, B 2005). Is dit een nieuw familielid dat in dezelfde periode in hetzelfde beroep werkzaam was of gaat het om een schrijffout?

Tenslotte treffen we in de gemeente archieven van Dijon een tot nu toe niet bekende apotheker aan: Claiz de Batenbourg, die in januari 1410 apothekerswaren aan het hertogelijk hof leverde (AMD, A 12).

Gent. Jehan Blalreve in 1410, Jean Stellast in 1432 en Martin in 14120.

Voor Gent komen we twee tot nu toe onbekende apothekers tegen en een wellicht bekende. In de gemeente archieven van Dijon (AMD, A 12) wordt Jehan Blalreve genoemd voor de levering in Gent van apothekerswaren in 1410 aan het hof van de hertog.

In de archieven van Rijsel wordt de naam Jean Stellast genoemd gevestigd te Gent, die in 1432 ingrediënten voor de balseming van de zoon van Filips de Goede –Josse – heeft geleverd en tevens linnen, was en de kist.(ADN, B 1945). Over deze twee apothekers was tot nu toe niets bekend.

Daarnaast wordt in 1410 (AMD, A 12) de apotheker Martin genoemd voor levering van apothekerswaren. Dit zou heel goed Martin apoticaris de jonghe kunnen zijn die De Backer identificeerde als werkzaam tussen 1410 en 1414.⁶

Brugge. Jaspar Mathieu van 1462-1467, Grégoire Deulle in 1440, Jean Voet in 1375, Etienne Guillaume van 1375-1377, Willen Strevel in 1410, Jacop Van den Leene van 1428-1434, Jean Lestard in 1446, Martin Remgroet in 1480 en Augustin Burghet in 1482.

Voor Brugge vinden we drie bekenden terug in de hertogelijke archieven. Jaspar Mathieu levert in maart 1462 witte was en pijnappels aan Filips de Goede en na diens dood in 1467 de nodige ingrediënten voor de balseming. (ADN, B 1969). Vandewiele⁷ noemt de apotheker Jasper Mayhu die in 1462 in Brugge werkzaam is: het zal hier om dezelfde persoon gaan waarbij de transcriptie verschillend is geïnterpreteerd.

Grégoire Deulle levert in juli 1440 aan de apotheker van Isabella van Portugal 10 pond manna van granaatappelbomen. (ADN, B 1969). Vandewiele vermeldt de apotheker Gorise Dulle werkzaam in 1446: het zal ook hier om dezelfde persoon gaan.

Een derde bekende in de archieven van Dijon is Jean Voet die in 1375 aan het hof apothekerswaren levert. Vandewiele⁷ noemt de stadsrekening van 1378/79 waarin staat "*Item ghecocht ter apothecarie tser Jan Voets, diverse maniere van crude ende speceratie*" ten behoeve van de Brugse troepen.

Zes tot nu toe onbekende apothekers of apotheker-kruideniers zijn aangetroffen in de hertogelijke archieven. Van 1375 tot 1377 levert Etienne Guillaume gekonfijte waren, kruiden, geneesmiddelen en blauwe verf. (ADCO, B 1444). In februari 1410 levert Willen Strevel apothekerswaren aan het hof. (AMD, A 12). Van 1428 tot 1434 levert Jacop Van den Leene regelmatig apothekerswaren ten behoeve van de reizen en expedities van Filips de Goede. (ADN, B1938, 1945, 1948, 1951). In april 1446 komt een hertogelijke bode te paard

speciaal uit Lille om bij Jean Lestard "pignolat", bittere amandelen en andere kruiden te kopen. (ADN, B 1991). Martin Remgroet ontvangt in 1480 namens Maximiliaan van Habsburg 223 ponden voor de levering gedurende 6 maanden van apothekerswaren op voorschrift van diens lijfarts. (ADN, B 2121). Augustin Burghet levert in maart 1482, bij de dood van Maria van Bourgondië de nodige producten voor haar balseming. (ADN, B 2127).

Mechelen. Colinet in 1374.

In juni 1374 levert een tot nu toe niet bekende apotheker-kruidenier Colinet geneeskrachtige kruiden aan het hof van Filips de Stoute.

Oostende. Evrard Sparke van 1477-1480.

Evrard Sparke diende (bij toerbeurt) aan het hof van de hertoginnen tussen 1458 en 1477. In 1477 werd hij door Maria van Bourgondië tot baljuw in Oostende benoemd. Daar hield hij kennelijk een apotheek-kruidenierzaak aan, want in 1480 heeft hij nog aan Maximiliaan van Habsburg in Den Haag geneesmiddelen geleverd. (ADN, B17725).

Oudenaarde. Jean de Bignes in 1377.

Jean de Bignes levert in maart 1377 kruidenwaren aan de hertogin Margaretha van Male. (ADCO, B 1451)

Den Haag. Jean Claissonne in 1469

In september 1469 ontvangt Jean Claissonne ruim 6 ponden voor levering van apothekerswaren aan de hertog Karel de Stoute.

Overzicht

In de archieven van de hertogen van Bourgondië in Rijsel en Dijon zijn 15 tot nu toe onbekende apothekers in de Lage Landen aangetroffen:

Plaats	Apotheker(-kruidenier)	Jaar van vestiging
Antwerpen	Jean van der Elst	1478-1481
	Brussel	Claiz de Batenbourg
Gent	Jean Aubertin	1450
	Jehan Blalreve	1410
Brugge	Jean Stellast	1432
	Etienne Guillaume	1375-1377
	Willen Strevel	1410
	Jacop Van den Leene	1428-1434
	Jean Lestard	1446
	Martin Remgroet	1480
Mechelen	Augustin Burghet	1482
	Colinet	1374
Oostende	Evrard Sparke	1477-1480
Oudenaarde	Jean de Bignes	1377
Den Haag	Jean Claissonne	1469

Daarnaast zijn 7 apothekers gevonden die al in de Belgische archieven worden vermeld, maar waarvan de schrijfwijze en/of het jaar van vestiging aanvullende informatie heeft opgeleverd.

Plaats	Hertogelijke archieven in Frankrijk	Jaar van vestiging	Belgische archieven	Jaar van vestiging
Brussel	Jean Pise	1404	Jehan Pin	1404
	Speciër Aubertin	1410	Abertijn de speciër	1393
Gent Brugge	Aubertin Frenier	1443-1451	Abertijn apothecarijs	1400
	Martin	1410	Aubertijn Frenier	1421-1459
	Jaspar Mathieu	1462-1467	Martin apoticaris de jonghe	1410-1414
	Grégoire Deulle	1440	Jasper Mayhu	1462
	Jean Voet	1375	Gorise Dulle	1446
			Jan Voets	1378/1379

Referenties

1. Prevenier W. en Blockmans W. De Bourgondische Nederlanden. Antwerpen: Mercatorfonds, 1983: 210.
2. Marti S., Borchert T-H en Keck G. Karel de Stoute. Brugge : Die Keure, 2009, 214.
3. Baudot A. La Pharmacie en Bourgogne. Dijon: JPM Editions 2002 (herdruk van de 1905-uitgave): 51
4. Baveye-Kouidrat L. Exercer la médecine en milieu princier au XVème siècle : l'exemple de la cour de Bourgogne (1663-1482). Thèse doctorat, Université Charles de Gaulle, Lille, 2015.
5. Database 4.0. Apothekers in de Lage Landen tot 1600. www.kringbenelux.eu
6. De Backer Chr. Farmacie te Gent in de late middeleeuwen. Hilversum: Verloren, 1990.
7. Vanderwiele L.J. Geschiedenis van de farmacie in België. Beveren: Orion, 1981.

Archives Départementales de la Côte d'Or (ADCO) te Dijon
Archives Départementales du Nord (ADN) te Rijsel
Archives Municipales de Dijon (AMD).